

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת ויגש א' טבת תשע"ח,
בענינא דיומא.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעייין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

'שריפת הפתילות'

פנינים

גודל ומעלת המעמד...

מנלן: אם תשאל אדם מן השורה, מה המקור לשרוף את השמן ואת הפתילות שנשתיירו מנר חנוכה? ישיב, זה 'מנהג חסידים ואנשי מעשה' ואין בזה ענין מצד ההלכה!

אבל כאשר מעיינים במקורות שהובאו בפנים הגיליון, רואים שמקורו בחז"ל והובא בראשונים ובפוסקים, וכך נהגו גדולי ישראל לדורותיהם מכל החוגים והעדות - ענקי החסידות, חכמי הספרדים, וקברניטי עולם הישיבות, לשרוף את הפתילות והשמן.

סגולה: מובא בסידור האריז"ל שבעת שריפת השמן הנותר יש לומר את פרק ס"ז שבתהלים: **לְמַנְצַח בְּנִגִּינַת מְזִמּוֹר שִׁיר.**

מנהגים: בקהילות רבות נהגו לשרוף את השמן והפתילות הנותרים מנרות החנוכה במעמד מיוחד ברוב עם, ויש מביאים כלי זמר, ויש שהקיפו לשורפם דוקא ביום, כשריפת הנותר מן הקדשים שאינה אלא ביום, וכן **מנהג קרלין.** יש מקומות בהם מגיעים כל בני הקהילה אנשים נשים וטף להשתתף במעמד הנשגב של 'שריפת הפתילות'.

אומרים שמעמד שריפת הפתילות הוא סגולה גדולה לכמה עניינים. ומובא בשם הג"ר **בן ציון מוצפי שליט"א** (קונטרס ותפקדנו), יאסוף את כל פתילות חנוכה, במשך כל שמונת הימים, ולאחר החנוכה ישרוף אותם בתוך כלי ויסובב הכלי עם עשן השריפה סביב קירות הבית וזו סגולה להינצל מעין הרע, מכישופים וממרעים בישין. ❖

הוקצה למצוותו

חנוכה: מבואר במדרש (תנחומא פרשת נשא, ילמדנו פסיקתא רבתי ריש פרשה ג), הובא **בשאלתות דרב אחאי** (וישלח שאילתא כו), ובמרדכי (שבת פרק ב סימן רסו), וברא"ש (שבת פרק ב סימן ט), ונפסק בטור ובשו"ע (סימן תרעז סעיף ד), ובמשנ"ב (ס"ק יז-כ), הנותר מן השמן והפתילות ביום ראשון, מוסיף עליו ומדליק ביום שני, וכן בשאר הימים. אבל הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, שורפו בפני עצמו שהרי 'הוקצה למצותו'.

1. טעם האיסור

ופירשו הרמב"ן והר"ן (שבת דף כא: ד"ה ודאמרין) הובא **במחצית השקל**, שאינו דומה לעצי סוכה ונויה שמותרים אחר החג, כי עצי סוכה נשארים אף לאחר החג, מעיקרא הקצה אותם רק לקיום מצוות סוכה ודעתו עליהם לאחר שבעה. אבל בנרות חנוכה דעתו שיכלה השמן שבנר, וכיון שדעתו שיכלה למצווה נאסר לו לעולם, וכמו שהקדישו לשמים.

שבת: ומבואר בתוס' (שבת דף מד. ד"ה שבנר) ובבית יוסף (סימן תרעז ד"ה דאיכא), שאינו דומה לשיירי נרות שבת שלא נאסרו בהנאה, שהרי אף בעודו דולק נהנים ממנו. מה שאין כן נרות חנוכה אין לנו רשות להשתמש בהם. אלא לראותם בלבד.

וראה בהליכות שלמה (פרק טו דבר הלכה אות טז) שגם שיירי נרות של קטן טעונים שריפה, שכן הוקצו למצוות הדלקת הנרות.

המאירי (מגילה דף כו:): חולק על השאלתות, וסובר שיכול לזרקן ולהשתמש בהן לצרכו, כדין תשמישי מצוה שנזרקין ואינם כדין תשמישי מצוה שנגנזין, כי מעיקרא לא הקצה אותם אלא להדלקה ולא שיכלו לגמרי. וראה בערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ו) שהביא יש אומרים שמדרבנן דינו כתשמיש ולא שיכלו לגמרי. וראה בערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ו) שהביא יש אומרים שמדרבנן דינו כתשמיש ולא שיכלו לגמרי.

ולא שיכלו לגמרי. וראה בערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ו) שהביא יש אומרים שמדרבנן דינו כתשמיש ולא שיכלו לגמרי.

מצוה שכל דינו הוא רק שלא יוטל בבזיון, ומותר להשתמש בשיירי השמן גם שאר תשמישים שאין בהם בזיון. והערוך השלחן עצמו אינו מסכים לשיטה זו.

מבואר בשו"ע, שאסור לערב את השמן שנשאר, בשמן אחר לבטלו לכתחילה. אם כבר נתערב בשמן אחר ואין בו פי שישים מהשמן המותר, יש אומרים שאסור להוסיף עליו ולבטלו, שכן ההנאה ממנו היא תוך כדי שהוא נשרף, ואז הוא עדיין אסור, בשונה מעצי מוקצה שההנאה מהם היא אחר ביעורם ולכן מותר להוסיף עליהן ולבטלן. ויש מתירים בכל איסור דרבנן שנתערב בדבר היתר, להוסיף עליו כדי לבטלו.

2. הכניס יותר מהשיעור

הנשאר בבקבוק: כתב הביאור הלכה (ד"ה הצריך) בשם האחרונים שדין 'הנותר מן השמן' נאמר רק על מה שנשאר בכוסיות החנוכה. אבל השמן שנשאר בבקבוק, אין בו קדושה כלל.

והנה השלטי גבורים (הובא במגן אברהם ס"ק י, ביאור הלכה ד"ה לשעור) מסתפק, האם הקצאה בטעות אוסרת, כגון ששיער שכמות השמן נצרכת לחצי שעה ולמעשה דלק יותר מחצי שעה (למשל; שהפתילה דקה, והוא חשב שהפתילה בינונית), האם השיירים נאסרים בהנאה.

בצימצום: מבואר במשנ"ב (סימן תרעז ס"ק יח) שהשמן 'הוקצה למצותו', רק אם נתן שמן כשיעור הזמן המחוייב בדיוק, וכבה באמצע הזמן הזה, וכמו בסוכה שנפלה בתוך החג, שיש איסור ליהנות מעציה.

להתנות: אבל אם נתן שמן שמספיק ליותר מחצי שעה, וכבה אחר הזמן; לדעת הטור והבית יוסף והשו"ע (סימן תרעב סעיף ב) מותר לכתחילה להשתמש בשמן, אך לדעת מהר"י אבוהב (הביאור הבית יוסף), כיון שנתן את השמן בסתם, הוקצה כל השמן, ומותר רק אם התנה לכתחילה שאינו מקצה אלא כשיעור. וכתבו האחרונים (הובא במשנ"ב סימן תרעב ס"ק ז) שכדי לצאת מידי מחלוקת, טוב להתנות 'איני מקצה מה שישאר יותר מהשיעור'.

ודייק הג"ר רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה מהדור"ק סימן מב אות ד והערה 3) מלשון המשנ"ב, שאי אפשר להתנות על תוך הזמן, שהרי זה כמחסר בשיעור ההדלקה. עוד דייק בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סימן קיח אות ב) מלשון השו"ע שחייב לשורפו, שאסור להשתמש עם השמן אפילו למצוה אחרת כגון נרות שבת או נרות בית הכנסת, כי הוקצו לנרות חנוכה דוקא.

פי שישים: והנה הפרי מגדים (אורח חיים משבצות זהב סימן תרעז ס"ק ד) מסתפק האם מותר להוסיף יותר משישים כדי להדליקו בבית הכנסת. בהגהות חכמת שלמה (סימן תרעז) העלה להתיר בנרות של בית הכנסת אף ללא תערובת מכמה טעמים, ואחד מטעמיו שהרי גם בנר חנוכה מותר תשמיש קדושה כמבואר בסימן תרעג. ולכאורה לפי דבריו לנרות שבת יתכן שאסור כי הוי תשמיש של רשות.

3. מועד השריפה

מתי: מבואר בשו"ע (סימן תרעז סעיף ד) שאסור להשהות את השמן לשנה הבאה לנר חנוכה, אפילו אם מכניסו בכלי מאוס, בגלל החשש שמא יינה ממנו או ידליק בו באיסור, בזמן מרובה כל כך. והמגן אברהם (סעיף קטן יא) ציין לדברי הרמ"א (יורה דעה סימן נז סעיף יח) שבמקום שצריך להשהות י"ב חודש שהוא זמן ארוך חוששים לתקלה בינתיים.

והורו הגר"ח קנייבסקי שליט"א (ספר חנוכה פרק י סעיף לז) והג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (בית דוד וישב תשמ"ה, גנזי הקודש פרק יט הערה כ) שאם עבר ושייר לשנה הבאה, מותר בחנוכה להשתמש בשיירי השמן משנה שעברה, שבימי החנוכה לא חוששים לתקלה.

בפתחי תשובה (יו"ד סעיף קטן כב) הביא משו"ת חתם סופר (יו"ד סימן נז) שי"ב חודש שכתב הרמ"א הוא לאו דוקא כי מצינו בגמ' (ביצה דף יח) לגבי טבילת כלים שחוששים לתקלה בחצי שנה. יש מחלקים (משנה אחרונה על משנ"ב סימן תרעז סעיף ד), שהחשש הוא רק כשמשהה בשביל להשתמש אבל כשמשהה בשביל לשרוף עם החמץ לא חוששים לתקלה.

רבים נוהגים לשרוף את שיירי השמן והפתילות תכף ב'זאת חנוכה', משום חשש תקלה שישכח ויהנה ממנו באיסור. וכן נהג הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שהיה שורף אותם מיד, ולא היה שומרם לערב פסח

הערות מבני החבורה

ומנותר קִנְקָנִים... נַעֲשֶׂה נֶס לְשׁוֹשְׁנִים...

סגולה: ידוע הסגולה מקדמת דנא, (מובא בספרים שיח שרפי קודש, אביעה סגולות ועוד) לריפוי 'שושנה ברגל', מורחים מהשמן שנשאר בגביעי החנוכייה על השושנה שברגל והיא נעלמת באופן פלאי, ודורשי רשומות מצאו רמז נאה לכך בתיבות הפייטן במזמור 'מעוז צור' - ומנותר קִנְקָנִים נַעֲשֶׂה נֶס לְשׁוֹשְׁנִים. גם בנרות שבת יש ממליצים כסגולה למרוח משיירי השמן על מקום הכאב שיש לאדם.

ודנו מחברי זמננו (שערי ימי החנוכה להג"ר יהודה טשזנר עמוד לו, קונטרס זכרון יוסף חרך א) האם יש בזה חשש איסור מצד הדין, שמא הרי זה בכלל ביזוי מצוה, וביטול חיוב שריפה, ואולי אפשר לנהוג כן רק כאשר עושה תנאי מראש לכך?

גם אם דלק יותר מחצי שעה, הרי מפורסם דעת הגר"ז מבריסק זצ"ל שחשש שכיום שהולכים ברחוב עד שעה מאוחרת כל זה בכלל עד שתכלה רגל מן השוק ואם כן תמיד זה כמו בתוך חצי שעה, ולא מצוי שיכניס שמן מרובה שידלוק אחרי השעה 12 בלילה. מאידך שמעתי בשם הג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שגם בזמננו אפשר לכבות את הנר אחרי חצי שעה.

תנאי: לדעת הגר"נ קרליץ הובא בספר גנזי הקודש (פרק יט הערה כא) צריך לעשות תנאי ובלי זה אין להשתמש בזה לסגולה. (מסתבר שהסגולה קיימת אף שעשה תנאי, כי בפועל שיירי מצוה הם).

מאידך כתב בקובץ הלכות (חנוכה פרק יד סעיף יג) דמי שרגיל בכך, שפיר דמי לשומרו ולסוך ממנו אפילו אם לא התנה, דכיון שרגיל לשמור נותר השמן בשביל זה, אנן סהדי שלא הקצה השמן שהוא יותר מן השיעור.

יש לציין לדברי הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דברי שי"ח מספר 258 מקץ תשע"ח), שנשאל, על מה שבפיוט מעוז צור ומנותר קִנְקָנִים נַעֲשֶׂה נֶס לְשׁוֹשְׁנִים, ואומרים העולם דמכאן רמז לסגולה שלמי שיש שושנה ברגלו רח"ל שימרח מהשמן שנותר מחנוכה ברגלו וע"ז יתרפא, האם שרי לעשות כן, או שמא משום שהוקצה למצותו אסור. והשיב 'יש עושין כן'. ❖

(כאיל תערוג חנוכה תשע"ה). וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דברי שי"ח מספר 258 מקץ תשע"ח) שנשאל האם יש ענין לשמור הפתילות והשמן הנותר מנר חנוכה בשביל לשורפו עם החמץ בערב פסח, משום שכיון שנעשה בו מצוה אחת נעשה בו מצוה נוספת, או שאין לשמור עד אז שמא יבא לידי מכשול, אלא ישרפנו מיד אחר חנוכה. והשיב 'לא שמענו'.

אכן יש נוהגים, וכן מנהג בעלזא לשמור את השמן והפתילות, ולשורפם ב'שריפת חמץ' בערב פסח. והקשה בפסקי תשובות (סימן תמה אות ה, סימן תרעז אות ט) מדברי הפוסקים שצריך לשרוף מיד, ואסור להשהות אותם לשנה הבאה, מחשש לתקלה שיהנה מהשמן או ידליקנו לצורכו (וראה משנ"ב דרשו סימן תרעב ביאורים ומוספים מספר 28). ותיריך: א. שבזמן מועט פחות מ"ב חודש לא חוששים לתקלה, ודוקא שנה שלימה אסור להשהות. ב. כיום לא מצוי שימוש או הדלקה חוזרת בשיירי שמן ופתילות. ג. ברוב המקרים השמן הנותר הוא אחרי שהנרות דלקו חצי שעה, ולדעת השו"ע אין בו קדושה כלל, ורק האחרונים החמירו עליו, מטעם שלא התנה בפירוש.

אך הדגיש בפסקי תשובות, שצריך להניח אותם מעל העצים שבהם שורפים את החמץ, ולא שהם ישרפו את החמץ, שהרי הם אסורים בהנאה. לפי דבריו יוצא, שאין בזה את המעלה של "כיון שאיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצוה אחריתי".

4. החיוב לשרוף, או שמספיק לגנוז?

במדרש ובראשונים ובפוסקים מפורש שצריך לשרוף, אכן מצד גדר הדין שלא יבוא לידי בזיון דבר שהוקצה למצוה, מספיק גניזה. וראה בספר בנין שלמה (חלק ב סימן סב) שדימה דין השריפה כמו 'נותר'. ובמנחת שלמה (תנינא סימן נח) כתב שעשאוהו כהקדש, כמו 'שיירי הנרות והשמן שבמקדש' שהיו טעונים שריפה, אך גם לדבריהם אין חיוב שריפה דווקא.

וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה להגר"צ קוק, עמוד קמח-קמט), וכעין זה מובא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א (פסקי שמועות עמוד קלה, דולה ומשקה עמוד רמ), שלכתחילה יותר טוב לשרוף, כמו שיירי הנרות בבית המקדש שטעון שריפה. ואם אי אפשר, מותר לקבור או לשפוך במקום שאין עוברים שם, שכל הדין הוא שלא יבוא לידי תקלה, אבל אין בזה קדושה. ויש להסתפק אם מותר לעטפו ולזרקו לאשפה, שלא בדרך בזיון. אמנם ודאי שאסור לשפוך השמן בבית הכסא, כי זה דרך בזיון.

5. שריפת השמן והפתילות

הנה בשו"ע ובמשנ"ב לא הוזכר שריפת 'הפתילות', כי אם חיוב שריפת 'השמן', אכן בטור ובית יוסף בשם כמה ראשונים וכן משמע במאירי (מגילה דף כו:), וכן נפסק בחיי אדם (כלל קנד סעיף לא) וקיצור שו"ע (סימן קלט סעיף כ), וערוך השולחן (סעיף ו), שגם 'הפתילות' בכלל הקדושה ויש לשורפן ולא לזרוקן. ובמשנה הלכות (חלק טו סימן רג) נימק משום שספוג שמן בפתילות. ועיין בקובץ בנתיבות ההלכה (להרב נחום קסטנר גליון 26) מאמר מהג"ר משה שטרנבוך שליט"א האם יש חיוב שריפה גם ב'פתילות', וראה מה שביאר שם בטעם השריפה.

כלפי דין אכסנאי בחנוכה, שקונה זכות בשמן של בעל הבית לקיום מצות הדלקה, דייק הפרי מגדים בלשון הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן תקמ"ב) שצריך בעל הבית להקנות לו חלק ב'שמן ובפתילות'. אולם המגן אברהם (סימן תרעז) והמשנ"ב (סימן תרעז ס"ק ג) ציטטו את דברי הרשב"א והשמיטו את תיבת ה'פתילות'. ואם כן היה ראוי לקרוא לזה מעמד 'שריפת השמן', ומעניין שהעולם קורא למעמד זה 'שריפת הפתילות'.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

חיוב שריפה: להלכה יש לשרוף את השמן והפתילות שנותרו מהדלקת נרות חנוכה. יש אומרים שמספיק לגזום או לשפוך אותם במקום שאין אדם עובר שם, והעיקר שלא יהיה 'ביזוי מצוה'. אכן המאירי חולק, ומתיר לזרוקם ולהשתמש בהם לצורכו, כיון שאינו מקצה אותם כלל, וכדין תשמישי מצוה, שמותר לזרוקם ולהשתמש בהן לצרכו.

ביטול: לכתחילה אסור לערבו בשמן אחר לבטלו. אם כבר נתערב ואין בו שישים מההיתר, יש מתירים להוסיף עד שישים ולבטלו, ויש אוסרים.

זמן השריפה: לכתחילה שורפים אותו מיד בזאת חנוכה לאחר שחרית, שאסור להשהותו מפני חשש תקלה. ויש נוהגים לשיירו לשריפת חמץ וכן מנהג בעלזא, ואין חוששים לתקלה שאינו מצוי שישתמשו בזה ועוד שהוא פחות מ"ב חודש. מנהג קרלין לשרוף דוקא ביום כמו שריפת נותר.

סגולה לשושנה: מפורסם הסגולה למרוח משיירי השמן על ה'שושנה' ברגל, ונרפאת באופן פלאי, יש אומרים שמותר רק אם עושה תנאי, ויש אומרים שאם דעתו לכך סתמא חשיב כתנאי. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

לע"נ מרן ראש

הישיבה רבי אהרן
יהודה לייב שטיינמן
ב"ר נח צבי זצוק"ל
נלב"ע כ"ד כסלו

תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הנושא לשבוע הבא;

סדר החליצה - יבמות דף לה:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

מזל טוב!

הגיליון הוקדש על ידי הרה"ח רבי חיים שלמה דכנר שליט"א, לרגל הולדת בתו תחי' בשעתו

